

EDGAR ALLAN PO PROZASI AN'ANAVIY TASAVVUF KONTEKSTIDA

Vahobjonova Oydinoy Yahyobek qizi

*Namangan davlat universiteti Adabiyotshunoslik (Ingliz adabiyoti) magistratura
mutaxassisligi bitiruvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Edgar Allan Po prozasi, uning ijodida o'ziga xoslikning namoyon bo'lishi, ayrim hikoyalari tahlili olib boriladi.

Kalit so'zlar: Proza, hikoya, adabiyot, simbol, metod.

Po Edgar Allan (1809.19.1, Boston — 1849.7.10, Baltimor) — amerika romantik yozuvchisi va adabiy tanqidchisi. Simvolizm boshlovchisi. Aktyorlar oilasida tutilgan. 1815—20 yillarda Buyuk Britaniyada yashagan. 1825 yil Virginiya universitetiga kirgan, Uest-Poynt harbiy akademiyasi (1830—33)da o'qigan. Asosan, fojiali, «dahshatli» («Qora mushuk», 1943 va b.), fantastik («Voron va boshqa she'rlar», 1845) yoki yumoristik novellalar («Grotesklar va arabeskalar» to'plami, 1840) klassigi. Po detektiv adabiyotning asoschilaridan («Morg ko'chasidagi qotillik», 1841; «Mari Roje siri», 1842; «Tilla qo'ng'iz», 1843; «O'g'irlangan maktub», 1845). Uning yetuk lirikasida mahbubasidan judo bo'lgan kishining jafolari mavzui o'z ifodasini topgan («Annabel Li», 1849 va b.). Shafqatsizlik, sadizm Po hikoyalarida inson tabiatidagi hayvoniy hirslarning tantanasi tarzida talqin etilgan. Po jamiyat hayoti, kishilar tabiati va ruhiyatidagi yemirilish hollarini tasvirlar ekan, hajviy va ijtimoiy-tanqidiy pafosdan xam samarali foydalangan. «Ijod falsafasi» (1845), «Poetik printsip» (1850) falsafiy asarlari bilan amerika estetikasi rivojiga munosib hissa qo'shgan. Poning detektiv hikoya janrida orttirgan tajribalari A. K. Doyl, R. L. Stivenson, G. Chesterson singari yozuvchilar ijodida an'ana sifatida foydalanildi; she'riy ijodi frantsuz va rus simvolistlariga ta'sir ko'rsatgan. Asarlari o'zbek tiliga tarjima qilingan («Tilla qo'ng'iz», 1962).

Morg ko'chasidagi qotillik (hikoya)

Sirenalar qanday qo'shiqni kuylashardi yoki Axill ayollar orasida yashirinar ekan, o'z ismini nima deb aytardi — bu savollar nechog'lik murakkab bo'lmasin, bunda ham allaqanday taxminga o'rin topiladi.

Ser Tom Braun. "Xokdon"

Aql-idrokimizning imkoniyatlarini tahlil etish mushkul. Biz bu haqda faqat uning natijalariga qarab baho berishimiz mumkin. Lekin bizga shu narsa ham ma'lumki, mantiq kuchli bo'lgan insonda tahlil eta olish qobiliyati unga rohat baxsh etadi. Yengil atletika bilan shug'ullanuvchi sportchi mushaklarini ishlashga majburlovchi o'zidagi kuch va uddaburonlikdan nechog'lik faxrlansa, bajarayotgan mashqlari unga qanchalik lazzat baxsh etsa, tahlil etish qobiliyati kuchli bo'lgan inson ham istalgan bir jumboqni yechish yoki biron masalaga aniqlik kiritish imkoniyati tug'ilsa, o'ta xursand bo'ladi. Hatto, ko'pam murakkab bo'lmagan, lekin uning iste'dodi charxlanishiga yordam beruvchi masalalarni yechish ham uning dilini xushnud etadi. U, oddiy bir aql sohibi uchun yechimini topish o'ta murakkab tuyulgan turli jumboq, kriptogrammalarni jonidan ham yaxshi ko'radi. Haqiqatan ham, faqat uning o'ziga xos bo'lgan uslub asosida aniqlik kiritilgan masala va jumboqlarning yechimi oldindan his etish, ko'ra bilishning ajoyibotlaridek tuyuladi. Jumboqni yechish qobiliyati matematika, ayniqsa uning tahlil deb nomlangan qismi bilan shug'ullanish natijasida, ehtimol, yanada oshar. Garchand, hayotda hisob-kitobni to'g'ri olish, vaziyatni to'g'ri baholay bilish, bu tahlil eta bilish degani emas. Masalan, shaxmat o'ynovchi hisob-kitob qiladi, tahlil qilmaydi..... Men sizga bu o'rinda Orion nazarda tutilganini aytgan edim, bir paytlar u Urion deb yozilar edi, bu haqda siz bilan bir hazillashib ham olgan edik, har qalay esda qoladigan voqea bo'lgan edi. Men Orion haqidagi o'ylar sizni Shantilini eslashingizga olib kelishini bilar edim, lablaringizdan uchgan tabassum mulohazalarimning to'g'riligini tasdiqladi. Siz bechorani eslab chuqur nafas oldingiz. Yo'l bo'yi bukchayib kelayotgan edingiz, shu yerga yetganda qaddingizni rostladingiz va men sizni etikdo'z haqida o'yladingiz deb taxmin qildim. Va shu yerga yetganda men, haqiqatdan ham bizning Shantiliga xudo bo'ydan bermagan, undan ko'ra baxtini "Varete" teatrida sinasa bo'lardi, deb fikringizni bo'ldim.

Shundan keyin, oradan biroz vaqt o'tgach, "Sud xabarlar" haqidagi gazetaning kechki sonini ko'raturib quyidagi xabarga ko'zimiz tushdi.

QULOQ ESHITMAGAN JINOYAT

Bugun ertalab soat uchlarga yaqin Sen-Rok ko'chasida yashovchi aholining tinchini quloqni qomatga keltiruvchi qichqiriqlar buzdi. Birin-sirin eshitilayotgan bu baqiriq-chaqiriqlar Morg ko'chasidagi uyning beshinchi qavatidan kelayotgan edi. Mahalliy aholiga ma'lum bo'lishicha, bu xonadonda allaqanday L' Espane xonim o'zining turmushga chiqmagan qizi madmuazel Kamilla bilan birga yashar edi. Uyning eshigidan odatdagi yo'l bilan kirib bo'lmagach, lom ishlatishga to'g'ri keldi va o'nga yaqin qo'shni ikkita jandarm boshchiligida binoga otilib kirdi. Baqiriq-chaqiriqlar tingan edi, lekin bir to'da odamlar yuqoriga ko'tarilgach, yuqoridan bir-biri bilan urishayotgan ikkita, uchta bo'lishi ham mumkin, kishining jahl bilan gaplashayotgani eshitildi. Uchinchi qavatga ko'tarilguncha bu ovozlari ham tindi, jimlik hukm surdi. Odamlar uyning u boshidan bu boshiga xonama-xona chopib yurishardi. Navbat beshinchi qavatning burchakdagi yotoqxonasiga yetganda (ichkari tomondan berkitilgan eshik qulfini ham sindirib kirishdi), ko'z oldida namoyon bo'lgan manzaradan hang-mang bo'lgan odamlar dahshatdan qotib qoldi..... Uyning astar-paxtasini chiqarib hamma yerini tekshirib chiqib, biron-bir yangilik topisholmagach, pastga, baquvvat eshik tomonga qarab otilishdi. U yerda o'lib yotgan kampirni ko'rishdi. Uning boshini ustara bilan shunday kesishgan ediki, murdani ko'tarishmoqchi bo'lishganida boshi uzilib tushdi. Murdani yuz-ko'zi tanib bo'lmas darajada tilib tashlangan, ayniqsa tanasini tanib bo'lmasdi, unda insonga xos narsaning o'zi qolmagan edi.

Quloq eshitmagan jinoyat mana shunday ko'rinishga ega bo'lib, hozircha qanday voqea sodir bo'lgani yechilishi qiyin bo'lgan bir sir edi". Ertasi kun ro'znomalarda quyidagi qo'shimcha xabarlar chop etildi:

"MORG KO'CHASIDAGI FOJIA"

Sodir etilgan aql bovar qilmas qotillik butun Parij ahlini larzaga soldi, bir sidra guvohlar so'roq qilindi, lekin yuz bergan fojia sirini oydinlashtirishga ko'mak beruvchi biron-bir narsa topilmadi. Quyida nisbatan e'tiborga molik bo'lgan ko'rsatmalar keltirildi:

Polina Dyubur, kir yuvuvchi, ko'rsatma berishicha, o'ldirilgan ayollarni so'nggi uch yil ichida tanir, ularning kirini yuvgan ekan. Aftidan, o'ldirilgan qariya ayol qizi bilan ancha

ahil turgan. Uy to'lovlarini vaqtida to'lagan. So'roq qilinuvchi ularning turmush tarzi va daromadi borasida biron narsa bilmaydi. Nazarida L' Espane xonim fol ochardi, tirikchiligi shu bilan o'tardi. Uning puli ko'p degan gaplar yurarkan. Guvoh kirni olib ketgan yoki tozasini ularnikiga olib kelgan kuni hech kimni uchratmagan. Ular uy yumushlariga yordam beruvchi xizmatchi tutishmagan. Bilishicha, mebel faqat beshinchi qavatda bo'lgan.

— Javrayversin, — dedi Dyupen menga, amaldorning savolini javobsiz qoldirar ekan. — O'zini-o'zi yupataversin. Odam o'z qalbini yozishi kerak-da! Menga bo'lsa, dushmanimni o'zi uyida mag'lub qilganim yetarli. Shunday bo'lganda ham, bizning prefekt jumboqni yecholmadim deb, bekorga qayg'urmadilar. Rostini aytganda, masalaning mohiyatiga yetish uchun u o'ta ayyorlik qiladi. Masalaga yuzaki qarash — unga odat. Uning xuddi Laverna ma'budasiga o'xshash, faqat tanasiz bitta kallasi bor. Nima bo'lganda ham, yomon odam emas, meni u, ayniqsa, o'zini aqlli, bilarmon qilib ko'rsatishidagi ustaligi hayron qoldiradi. Men undagi mavjud narsani inkor etish va yo'q narsa haqida og'iz ko'pirtirish qobiliyatini nazarda tutyapman.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Edgar_Allan_Poe
2. <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/jahon-nasri-onlayn-antologiyasi/edgar-allan-po-1809-1949-aqsh>
3. <https://ziyouz.uz/jahon-nasri/edgar-po/>
4. <https://uz.warbletoncouncil.org/edgar-allan-poe-1538>
5. https://kitobxon.com/ru/yozuvchi/edgar_allan_po